

تبیین «افت تحصیلی» بر اساس مستندات و دیدگاه اعضای شوراهای دبیران شهرستان ایذه

■ موسی پیری*
■ سعید محمودی بردزدی**

چکیده:

هدف پژوهش حاضر تبیین «افت تحصیلی» بر اساس مستندات و دیدگاه اعضای شوراهای دبیران شهرستان ایذه است. با توجه به اینکه افت تحصیلی، سالانه هزینه‌های کلانی بر نظام آموزشی کشور تحمیل می‌کند، داشتن نظری جامع در این زمینه برای ارائه به کارگزاران ضروری به نظر می‌رسد. جامعه آماری پژوهش صورت‌جلسات شوراهای دبیران کلیه ۵۶ واحد دبیرستان‌ها و هنرستان‌های دخترانه و پسرانه شهرستان ایذه است. برای گردآوری داده‌ها با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، ۲۵ فقره از صورت‌جلسات به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شد. همچنین با ۶ نفر دبیر، مدیر و معاون به‌عنوان آگاهان کلیدی مصاحبه به عمل آمد. پس از بررسی نوزده صورت‌جلسه از صورت‌جلسات مذکور اشباع نظری حاصل شد. اما به‌منظور حصول اطمینان، تمام صورت‌جلسات جامعه آماری مورد بررسی اجمالی قرار گرفت. نتایج تحلیل داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی حاکی از ۳۰ مقوله بود که در قالب مدل پارادایمی شامل: شرایط علی؛ زمینه‌ای؛ مداخله‌ای؛ راهبردی و پیامدهاست که دیدگاه شورای معلمان پیرامون پدیده افت تحصیلی را منعکس می‌سازد.

شوراهای معلمان، افت تحصیلی، آموزش متوسطه، نظریه داده بنیاد.

کلید واژه‌ها:

□ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۴/۲۰

□ تاریخ شروع بررسی: ۹۳/۷/۲۷

□ تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۶/۲۳

* دانشیار برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان piri_moosa@yahoo.com
** دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تبریز mahmoodi.saeid@yahoo.com

مقدمه

فرایند تعلیم و تربیت هر جامعه، در چارچوب دستگاہی به نام آموزش و پرورش تحقق می‌یابد. یکی از بحث‌انگیزترین مسائلی که معمولاً همه نظام‌های آموزشی جهانی با آن دست به گریبان‌اند افت تحصیلی^۱ است که سالانه بخش قابل توجهی از بودجه، نیروی انسانی و امکانات را تلف می‌کند و اثرات ناخوشایندی از نظر روحی و روانی بر فراگیران وارد می‌نماید و مشکلات عدیده‌ای را نیز برای خانواده‌ها به وجود می‌آورد (آزادیکتا، ۱۳۹۱). نظام آموزشی کشور ما نیز همانند بسیاری از کشورهای در حال توسعه یا توسعه‌یافته با مسئله افت تحصیلی روبه‌روست (قاسمی، حسن‌وند و ولی‌زاده، ۱۳۹۳).

اگرچه برای تبیین مفهوم افت تحصیلی معمولاً از تعبیرهای شکست و اتلاف تحصیلی استفاده می‌شود، اما بیابانگرد (۱۳۹۰) اظهار می‌دارد که مفهوم افت تحصیلی صرفاً در مردودی و شرکت در امتحانات مجدد خلاصه نمی‌شود و می‌تواند شامل هر دانش‌آموزی شود که آموخته‌های آموزشی‌اش را پیشرفت او کمتر از توان بالقوه و در حد انتظار اوست. از نظر امین‌فر (۱۳۶۵) اصطلاح افت یا اتلاف در آموزش و پرورش از زبان اقتصاددانان گرفته شده؛ او خود آموزش و پرورش را به صنعتی تشبیه می‌کند که بخشی از سرمایه و مواد اولیه را که باید به محصول نهایی تبدیل شود تلف می‌کند، و نتیجه مطلوب و مورد انتظار را به بار نمی‌آورد. افت تحصیلی نمودهای گوناگونی دارد، به‌گونه‌ای که سازمان یونسکو مفهوم افت تحصیلی را به تکرار پایه، ترک تحصیل زودرس و کاهش کیفیت آموزشی و تحصیلی فراگیران نسبت می‌دهد (فتی، آذری، برادران و اطلسی، ۱۳۹۲).

امروزه افت کیفی و آثار روانی-اجتماعی و اقتصادی آن، مورد توجه و نگرانی برنامه‌ریزان توسعه و آموزش در بیشتر کشورهای جهان است. افت کیفی در آموزش و پرورش عبارت است از نارسایی در رسیدن به اهداف از پیش تعیین شده آموزش و پرورش یا عدم تحقق باشد به همین صورت بخشی از اهداف اساسی یادگیری و مهارت‌های پایه، که ممکن است به شکل‌های قبولی یا تبصره، عدم یادگیری کامل و مطلوب یک پایه و مشکل دانش‌آموز در آموختن مطالب پایه بعدی یا به صورت پیشرفت کند در تحصیل خود را نمایان سازد (هافمن و کلاهان به نقل از ماهر، ۱۳۸۲). بنابراین افت کیفی را می‌توان به گونه چشمگیری در آموزش و پرورش مشاهده کرد. هرچند تعداد زیادی از دانش‌آموزان، دوره‌های تحصیلی را به هر شکل ممکن به پایان می‌رسانند، اما هنوز بین پیشرفت تحصیلی ظاهری آنان و آموخته‌ها، توانایی‌ها و مهارت‌های واقعی‌شان اختلاف قابل توجهی وجود دارد.

یکی دیگر از نمودهای افت تحصیلی تکرار پایه است. تکرار پایه به مفهوم تکرار تحصیل در یک کلاس برای دانش‌آموزانی است که سال تحصیلی گذشته نیز در همان کلاس و پایه تحصیل کرده‌اند. تکرار پایه پدیده‌ای است که سابقه دیرینه‌ای در نظام‌های آموزشی جهان دارد.

دانش‌آموزان قبل از ترک تحصیل، تکرار پایه و مردودی، نشانه‌هایی از در مرحله خطر بودن از خود بروز می‌دهند. ویتنبرگ^۱ (۱۹۹۸) ویژگی‌های در معرض خطر بودن را چنین بر می‌شمارد: سابقه تحصیلی ضعیف، سطح پایین تحصیلات والدین، نفرت از مدرسه، شرکت جزئی یا عدم شرکت در فعالیت‌های فوق برنامه درسی، داشتن مسائل انضباطی، زندگی در خانه‌های درهم ریخته، موقعیت اقتصادی - اجتماعی ضعیف، خودپنداره ضعیف، نارسایی در هدف‌ها و داشتن آرزوهای پست و ضعیف در قابلیت‌های خواندن. ویلیس^۲ (۱۹۸۶) نیز معتقد است عواملی نظیر ساختار خانوادگی، فقر و مسائل اقتصادی، نژاد و قومیت، زبان، محل سکونت و جنسیت، ارتباط نزدیکی با مخاطره آموزشی دانش‌آموزان دارد.

در حالت شدید، افت تحصیلی در کنار سایر عوامل منجر به ترک تحصیل دانش‌آموز از مدرسه می‌گردد. ترک تحصیل به مفهوم این است که دانش‌آموز قبل از رسیدن به انتهای یک دوره آموزشی، آموزش را رها و آن دوره را ترک کند. این‌گونه دانش‌آموزان عمدتاً به سه گروه تقسیم می‌شوند: ۱. افرادی که ضمن سال تحصیلی و قبل از فرا رسیدن ایام ارزشیابی از آموخته‌های پایانی، مدرسه را ترک می‌کنند و از شرکت در ارزشیابی آموخته‌های پایان سال منصرف می‌شوند. ۲. افرادی که در ارزشیابی از آموخته‌های تحصیلی در پایان سال مردود و از ادامه تحصیل منصرف می‌شوند. ۳. افرادی که در ارزشیابی از آموخته‌های تحصیلی خود در پایان سال قبول می‌شوند ولی از ثبت نام در کلاس بالاتر خودداری می‌کنند (سلسبیلی و قاسمی، ۱۳۸۴).

از نظر فردی پدیده افت تحصیلی باعث به وجود آمدن مشکلاتی همچون شکست اقتصادی، ارتباط نامناسب با محیط پیرامون و کاهش اعتماد به نفس در اجتماع را برای فراگیر در بر خواهد داشت (أنیل^۴، وال استد^۵، ایکا^۶ و هارت ویجسن^۷، ۲۰۱۱). نیکلاس^۸ (۲۰۰۹) معتقد است که دختران بیشتر از پسران علل شکست و ناکامی‌های خود را به عوامل درونی نسبت می‌دهند تا عوامل بیرونی. پژوهش‌های زیادی پیرامون عامل‌های مرتبط با افت تحصیلی انجام شده است و هریک از پژوهشگران عامل‌های متعددی را در این زمینه مؤثر دانسته‌اند (سوهین^۹ و جین جیو^{۱۰}، ۲۰۰۶). الوارز^{۱۱}، کابیرا^{۱۲} و توماس^{۱۳} (۲۰۱۲) در مطالعه خود به عواملی نظیر عامل‌های روانی - آموزشی، خانوادگی، اقتصادی، سازمانی و اجتماعی به عنوان عوامل دخیل در افت تحصیلی اشاره کرده‌اند. عوامل فعالیت یادگیری، راهبردهای یاددهی - یادگیری، مواد و منابع آموزشی و زمان آموزش از نظر دبیران (ابراهیم کافوری، ملکی و خسروی بابادی، ۱۳۹۴). باسلاندی^{۱۴} و مک کاج^{۱۵} (۲۰۰۶) معتقدند که علل عدم موفقیت تحصیلی به طور اساسی به دو دسته عوامل درونی و بیرونی بستگی دارد. منظور از عوامل بیرونی عامل‌هایی است که منشاء آن در خارج از فرد است، مثل مسائل خانوادگی و اجتماعی و عوامل آموزشی. و عوامل درونی بیشتر در ارتباط با ویژگی‌های فردی است. عامل‌هایی مانند: شرایط اقتصادی، روانی - اجتماعی و مسائل خانوادگی (گاما و همکاران^{۱۶}، ۱۹۸۶)، عوامل

محیطی، علمی، بقا و ادامه حیات و اجتماعی (رودز^{۱۷} و مک‌میلان^{۱۸}، ۱۹۸۷)، عامل‌های دانش‌آموزی، مدرسه‌ای و اجتماعی (هندریش، مک‌میلان، بالو و هاف^{۱۹}، ۱۹۸۹)، عامل‌های مدرسه‌مدار، خانواده‌مدار و کودک‌مدار (مهران، ۱۳۷۵) و نیز عوامل درونی آموزش و پرورش، شرایط و مشخصات نظام، برنامه‌های آموزشی و درسی و عوامل بیرونی آموزش و پرورش، فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی و روانی - جسمانی (سلسبیلی و قاسمی، ۱۳۸۳) در افت تحصیلی مؤثر است. با توجه به مطالب بیان شده؛ این پژوهش درصدد پاسخگویی به سؤال زیر است:

دیدگاه شورای دبیران دوره متوسطه درباره علل افت تحصیلی، پیامدها و راهکارهای آن کدام است؟

■ روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش در زمره تحقیقات کیفی است و طی آن، به‌منظور توصیف عمیق و غنی، از دیدگاه شورای دبیران نسبت به پدیده افت تحصیلی و برای ارائه نظری جامع به کارگزاران نظام آموزشی، از راهبرد نظریه داده بنیاد «اشتراوس و کوربین^{۲۰}» استفاده شد. نظریه داده بنیاد روشی نظام‌مند و کیفی برای خلق نظریه‌ای است که در سطحی گسترده به تبیین فرایند، کنش یا کنش متقابل موضوعی با هویت مشخص می‌پردازد (کرسول^{۲۱}، ۲۰۰۷). در فرایند کدگذاری واحد تحلیل مفهوم است (اولیری^{۲۲}، ۲۰۰۴، ص. ۱۹۸). در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم اولیه، در مرحله کدگذاری محوری، مقوله‌های عمده همراه با «مقوله هسته» استخراج می‌شوند. مقوله «هسته» باید قدرت تحلیل داشته باشد و دیگر مقوله‌ها را نیز پوشش دهد (گیون^{۲۳}، ۲۰۰۸، ص. ۱۳۱).

■ جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش، ۵۶ صورت‌جلسه از صورت‌جلسات شوراهای دبیران دبیرستان‌ها و هنرستان‌های شهرستان ایزده در سال تحصیلی ۹۳-۹۲ با موضوع افت تحصیلی دانش‌آموزان می‌باشد. اعضای شورا به دلیل ارتباط نزدیک و مستقیم با مسائل آموزش و پرورش، نسبت به افت تحصیلی در این دوره اطلاعات بسیار سودمندی در اختیار دارند. همچنین اطلاعات تکمیلی با استفاده از مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با شش نفر دبیر، مدیر و معاون به‌عنوان «آگاهان کلیدی» به‌منظور رفع نواقص اطلاعات صورت‌جلسات و بهره‌گیری از اطلاعات غنی و عمیق بیشتر گردآوری شد.

■ نمونه آماری و گردآوری داده‌ها

نمونه آماری، ۲۵ صورت‌جلسه از صورت‌جلسات شوراهای معلمان است که به‌صورت نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شد. پس از بررسی ۱۹ صورت‌جلسه اشباع نظری حاصل شد. اما به‌منظور حصول

اطمینان، کلیه صورت‌جلسات جامعه آماری مورد بررسی اجمالی قرار گرفت و در حقیقت داده‌های مورد نیاز به صورت اسنادی گردآوری گردید. همچنین با ۶ نفر دبیر (۲ نفر)، مدیر (۲ نفر) و معاون (۲ نفر) مصاحبه صورت گرفت و بدین ترتیب اطلاعات تکمیلی گردآوری شد. گردش کار به این صورت بود که پس از توجیه مدیران جلسات در ارتباط با روند کار، بررسی علل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه و پیامدهای آن به عنوان موضوع جلسات شورای دبیران انتخاب شد و پس از جمع‌آوری صورت‌جلسات نسبت به کدگذاری آنان اقدام گردید. سپس نواقص اطلاعات گردآوری شده تعیین و با استفاده از مصاحبه رفع گردید.

فرایند گردآوری داده‌های مورد نیاز به مدت ۳۰ روز به طول انجامید. در هنگام کدگذاری داده‌های همواره سؤالات زیر مدنظر بوده است.

جدول ۱. سؤالات اساسی جهت گردآوری داده‌ها

هدف طرح سؤال	سؤالات پژوهش
شناسایی چالش‌ها	علل افت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه کدامند؟
شناسایی عوامل سازنده چالش	چه عواملی باعث کاهش افت تحصیلی می‌شوند؟
شناسایی عوامل راهبردی	راهکارهای پیش‌گیری از افت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه کدامند؟
شناسایی پیامدها	پیامدهای به کارگیری راهکار ارائه‌شده برای پیش‌گیری از افت تحصیلی چیست؟

تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های گردآوری شده در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی مورد تحلیل قرار گرفت. مقوله‌ها در مقایسه با مفاهیم، انتزاعی تر بوده و شالوده ساختن تئوری هستند (فرهی بوزنجانی، محمدی و حصیرچی، ۱۳۹۰). در مرحله کدگذاری باز، مفاهیم و مقوله‌های صورت‌جلسات و متن مصاحبه‌ها پیاده و شمارش شد و مطالب تکراری از آن‌ها حذف گردید. مفاهیم شامل کلمات و عبارات‌های کوتاهی بود که محتوای صورت‌جلسات و تجربه‌های آگاهان کلیدی را منعکس می‌ساخت. در مرحله کدگذاری محوری، مقوله‌ها از کدهای باز استخراج و کدهای محوری تشکیل گردید. در واقع در این مرحله، نظریه پرداز داده بنیاد، یک مقوله مرحله کدگذاری باز را انتخاب می‌کند و آن را در مرکز فرایندی که در حال بررسی است (به عنوان پدیده مرکزی) قرار می‌دهد و سپس دیگر مقوله‌ها را به آن مرتبط می‌سازد.

مرحله پایانی، کدگذاری انتخابی است. در این مرحله نظریه پرداز داده بنیاد، یک نظریه از روابط فی مابین مقوله‌های موجود در مدل کدگذاری محوری را به نگارش در می‌آورد. در یک سطح اصلی، این نظریه شرحی انتزاعی برای فرایندی که در پژوهش مطالعه می‌شود ارائه می‌دهد (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶). در مرحله کدگذاری انتخابی، با ایجاد ارتباط بین گروه‌ها، آن‌ها را یکپارچه ساخته و چارچوب اولیه نظری شکل می‌گیرد. به عبارت دیگر، این مرحله، به فرایند شکل دهی مقوله‌های اصلی و فرعی آن‌ها اشاره دارد (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۳، ص. ۱۴۸).

■ یافته‌های تحقیق

داده‌های تحقیق، حاصل کدگذاری صورت جلسه‌های شورای دبیران و متن مصاحبه با آگاهان کلیدی است، که با هدف شناسایی الگویی برای کاهش افت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه و از طریق ابعاد علی، زمینه‌ای، مداخله‌ای، راهبردها و پیامدهای حاصل از کاربرد استراتژی تحلیل شده‌اند. در مرحله کدگذاری باز با تحلیل مطالب صورت‌جلسات و متن مصاحبه‌ها ۲۳۲ کد باز به دست آمد که به‌صورت گزاره‌های مفهومی اولیه مشخص شد. و پس از استخراج مقوله‌ها از کدهای باز، تعداد ۳۸ کد محوری به‌دست آمد. مقوله‌های ارائه‌شده براساس مشابهت‌های موجود بین آن‌ها به ۳۰ مقوله تبدیل گردید (جدول ۲).

جدول ۲. کدها، مفاهیم و مقولات

ردیف	نوع مقاله	تعداد مقوله	تعداد مفاهیم	تعداد کد
۱	علی	۸	۱۲	۹۰
۲	محوری	۱	۱	۱
۳	زمینه‌ای	۲	۲	۱۷
۴	مداخله‌ای	۵	۹	۴۳
۵	راهبردی	۹	۹	۵۳
۶	پی‌آمدی	۵	۵	۴۸

بعد از بیان تعداد و نوع مقوله‌ها، از طریق فرایند کاهش‌گرایانه به روند تقلیل داده‌ها و تعداد کدهای باز، مقوله‌محوری و انتخابی پرداخته شد که نتایج حاصله در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول ۳. روند کدگذاری داده‌های گردآوری شده

مقولات	مفاهیم اصلی	مفاهیم اولیه	کدهای باز	
قوانین و مقررات	ضعف قوانین و مقررات (۹ کد)	ناهماهنگی	ناهماهنگی عوامل اجرایی با دبیران	
			نبود شرح وظایف عوامل آموزشی	
			تداخل وظایف	
		ضعف قوانین	نامناسب بودن مقررات آموزشی	
			ضعف قوانین انضباطی	
		عدم ضمانت اجرایی	عدم ضمانت اجرایی کم قوانین در برخورد با غیبت‌ها	
			عدم رعایت پیش‌نیاز درس	رعایت نکردن پیش‌نیاز دروس
				تعلیق دانش‌آموزان بین پایه‌های مختلف
عدم اطلاع‌رسانی به موقع	اعلام نکردن به موقع حذفیات			
	قانون‌مداری و اصلاح قوانین (۳ کد)	رعایت قوانین	رعایت مقررات	
			اصلاح و تحول در مدیریت مدرسه	
بردباری در انجام وظایف				
کمبود منابع و امکانات	محدودیت فضاهای آموزشی ناکافی بودن تجهیزات و امکانات (۸ کد)	محدودیت فضاهای آموزشی	نامناسب بودن فضای آموزشی با نیازهای روانی - اجتماعی دانش‌آموزان	
			ناکافی بودن فضا	
			محدودیت دسترسی به محیط‌های آموزشی	
		وجود مدارس نیمه وقت		
	محدودیت امکانات	کمبود تجهیزات	کمبود امکانات	
			ناکافی بودن امکانات	
			ناابرابری امکانات	

تجیین «اقت تحصیلی» بر اساس مستندات و دیدگاه اعطای هوراهاى دبیران شهرستان اهذه

مقولات	مفاهيم اصلى	مفاهيم اوليه	كدهاى باز
مسئولیت همگانی در زمینه آموزش و پرورش	جلب حمایت سازمان‌های دیگر (۵ کد)	بازسازی فضاها	بازسازی محیط‌های آموزشی
		توسعه فضاها	توسعه محیط‌های آموزشی
		همکاری سایر نهادها	استفاده از امکانات محلی نهادها و سازمان‌ها
		هماهنگی نهادهای دیگر	هماهنگی با نهادها و سازمان‌ها
مسائل جسمانی - روانی	مسائل روانی (۱۰ کد)	افسردگی	افسردگی
		خودپنداره ضعیف	خودپنداره منفی
			ضعف خودپنداره
			فقدان اعتماد به نفس
		کمبود استعداد	کمبود استعداد
		اختلالات یادگیری	اختلالات یادگیری
	اختلالات شخصیتی	اختلالات شخصیتی	
	مسائل جسمانی (۳ کد)	کمبود محبت	کمبود محبت
		تفاوت‌های فردی	تفاوت‌های فردی
		استرس	استرس
		اضطراب	اضطراب
		بلوغ	بلوغ
رشد جسمانی		رشد جسمانی	
	بیماری	بیماری جسمانی	
	خستگی	خستگی	

مقولات	مفاهیم اصلی	مفاهیم اولیه	کدهای باز
نارسایی محتوای درسی	نامناسب بودن محتوای درسی (۸ کد)	فقدان پیوستگی برنامه درسی	فقدان پیوستگی محتوای برنامه درسی
		بی تناسبی برنامه درسی	بی تناسبی محتوای دروس با توانایی دانش‌آموزان
		ناهمخوانی با نیازها	ناهمخوانی محتوای کتاب‌ها با نیازهای دانش‌آموزان
			تطبیق برنامه‌ها با نیازهای جامعه
		عدم مطابقت با توانایی‌ها	سنگین بودن محتوای دروس پایه اول
			عدم مطابقت برنامه با سطح شناختی دانش‌آموزان
		غیرضروری بودن	دروس غیرضروری
	عدم تطبیق محتوای درسی با نیازها و امکانات (۷ کد)	عدم مطابقت با نیازها	عدم مطابقت محتوای دروس با مسائل جامعه
			روزآمد نبودن محتوای کتب متناسب با نیازهای جامعه
			مطابقت نداشتن رشته تحصیلی با نیازها
		بی تناسبی برنامه با امکانات	مرتبط نبودن دروس با اولویت‌های جامعه
متناسب نبودن امکانات آموزش و پرورش با محتوای برنامه درسی	متناسب نبودن امکانات آموزش و پرورش با محتوای برنامه درسی		
شناخت محیط	شناخت محیط و بستر جامعه		
ضعف تألیف کتب درسی (۱۱ کد)	ضعف تألیف کتب درسی (۱۱ کد)	رسم الخط	رعایت نکردن رسم الخط
		تغییر مکرر	تغییر مکرر کتاب‌های درسی
		ضعف تألیف	ضعف تألیف کتاب‌های درسی
		ظاهر نامناسب	نامطلوب بودن ظاهر کتب
		جذاب نبودن	جذاب نبودن دروس
		عدم انعطاف‌پذیری	عدم انعطاف‌پذیری برنامه درسی
		کیفیت پایین	پایین بودن کیفیت محتوای دروس
		نامطلوب بودن	نامطلوب بودن محتوای دروس
		متنوع نبودن	متنوع نبودن کتب تخصصی
		عدم دخالت دبیران در تألیف	مشارکت نکردن دبیران در تألیف کتب
		عدم کارشناسی ساعات درسی	عدم کارشناسی ساعات دروس

تجیین «اقت تحصیلی» براساس مستندات و دیدگاه اعضای هیوراهای دبیران شهرستان ایزده

کم بودن زمان تدریس دروس	کم بودن زمان	عدم تناسب زمان اختصاصی با حجم محتوای درسی (۸ کد)	نرخ تناسب محتوای درسی
کم بودن زمان درس زبان انگلیسی			
حجم بودن کتب	نامتناسب بودن محتوا		
بی تناسبی حجم کتب با زمان اختصاصی			
بی تناسبی زمان دروس با محتوای در نظر گرفته شده			
ناتناسب بودن حجم کتب و زمان با ارزشیابی از آموزخته‌ها			
رعایت زمان بندی دروس	جدول زمان بندی دروس		
نحوه تنظیم ساعات تدریس			

مقولات	مفاهیم اصلی	مفاهیم اولیه	کدهای باز
توانمندسازی مدیران	پی گیری امور (۵ کد)	پی گیری مسائل تربیتی	پی گیری حضور و غیاب دانش آموزان پی گیری مسائل تربیتی
		شناخت دانش آموزان در معرض خطر	شناسایی دانش آموزان در خطر
		ایجاد نشاط	ایجاد نشاط در مدرسه
		نظرخواهی	نظرخواهی از دانش آموزان درباره دبیران
		هماهنگی	هماهنگی در انجام امور
فقدان مدیران محرج	ضعف‌های مدیریتی (۴ کد)	ارتباط نامناسب	ارتباط ضعیف مدیران با ذی‌نفعان
		جو سازمانی نامناسب	نامناسب بودن شرایط و فضای حاکم بر مدرسه
		بدرفتاری	بد رفتاری عوامل اجرایی مدرسه با دانش آموزان

مقولات	مفاهیم اصلی	مفاهیم اولیه	کدهای باز	
ناکارآمد شیوه‌های ارزشیابی آموزشی	(۶ کد)	کم‌اهمیت بودن ارزشیابی مستمر	عدم استفاده صحیح از ارزشیابی مستمر	
			نامناسب بودن روش‌های ارزشیابی	
			نارسایی‌های ارزشیابی از آموخته‌های دانش‌آموزان	
			تأثیر ناچیز ارزشیابی مستمر بر ارتقاء تحصیلی	
			فقدان آگاهی از اهمیت ارزشیابی مستمر	
	(۵ کد)	نامناسب بودن قوانین ارتقاء تحصیلی	حذف مردودی	حذف مردودی
				کم‌اهمیت بودن امتحان نوبت اول
				کم‌بودن نوبت امتحانات
				استفاده از تبصره
				پایین بودن ملاک ارتقا
(۲ کد)	به کارگیری روش‌های ارزشیابی کارآمد (۲ کد)	اجرای ارزشیابی مستمر	دقت در طراحی سؤالات امتحانی	
			ارزشیابی مستمر	
به‌کاربردن روش‌های فعال تدریس	(۵ کد)	نامناسب بودن کار عملی	انجام پژوهش کم	
			فرصت نابرابر برای انجام تحقیق دانش‌آموزان	
			فقدان انجام کار عملی	
			امتیاز نداشتن کارهای عملی	
			وقت‌گیر بودن کارهای عملی	
	(۱۰ کد)	ضعف روش تدریس	ضعف روش تدریس	استفاده از روش‌های سنتی و حافظه‌مدار
				تدریس برنامه‌ریزی شده
				ملموس نبودن درس برای دانش‌آموزان
				به‌کار نبردن روش‌های نوین تدریس
				بی‌توجهی به آموزش ملاک محور
روش نامناسب مطالعه	روش نامناسب مطالعه	روش نامناسب مطالعه	ارائه دروس به صورت نظری	
			متناسب نبودن روش‌ها با محتوای برنامه درسی	
			فقدان فرصت مناسب برای یادگیری	
			مطالعه برای کسب نمره	

تجیین «اقت تحصیلی» براساس مستندات و دیدگاه اعطای هوراهاى دبیران شهرستان اهذه

نوآوری در تدریس	فعال بودن هنگام تدریس	به کارگیری روش‌های فعال تدریس (۱۰ کد)	استفاده از روش‌های فعال تدریس
انجام کارگروهی توسط دانش‌آموزان			
فعال بارآوردن دانش‌آموزان			
واگذاری تکلیف به دانش‌آموزان			
انجام کارگروهی توسط دانش‌آموزان			
استفاده از روش‌های نوین تدریس			
استفاده از رسانه‌های آموزشی در تدریس			
جبران کمبودها و افزایش فرصت یادگیری	فرایند مناسب یادگیری		
توجه به فرایند یادگیری به جای محصول			

مقولات	مفاهیم اصلی	مفاهیم اولیه	کدهای باز	
عوامل انگیزشی	بی‌انگیزگی دانش‌آموزان (۷ کد)	بی‌انگیزه بودن	بی‌رغبتی نسبت به درس	
		بی‌تفاوتی	بی‌انگیزه بودن نسبت به تکالیف	
		نگرش منفی	بی‌تفاوتی نسبت به تکالیف	
		غیبت	نگرش منفی نسبت به مدرسه	
	بی‌توجه به علایق		میزان غیبت	بی‌توجهی به نیازها و علایق دانش‌آموزان
				نامتناسب بودن رشته تحصیلی با علاقه دانش‌آموزان
	بی‌علاقگی دبیران (۲ کد)	دل‌مردگی	دل‌مردگی	دل‌مردگی دبیران
بی‌انگیزه بودن			بی‌انگیزه بودن دبیران	
ترغیب دبیران			استفاده از روش‌های تشویق و تنبیه مناسب	ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان
			تشویق دبیران	تشویق دبیران
			ایجاد علاقه در دبیران	ایجاد علاقه در دبیران
			علاقه‌مند نمودن دبیران به شغل خود	علاقه‌مند نمودن دبیران به شغل خود
			تشویق روحیه انتقادپذیری	تشویق روحیه انتقادپذیری

مشکلات خانوادگی (۴ کد)	جمعیت خانواده	زیادای اعضای خانواده	
	فقدان والدین	فقدان یکی از والدین	
	تضاد	تضاد با والدین	
	روابط نامناسب	روابط نامناسب والدین با یکدیگر	
ناهنجاری‌های اجتماعی (۱۰ کد)	درهم‌ریختگی خانواده	زندگی در خانواده‌های درهم ریخته	
	موقعیت نامناسب خانواده	موقعیت نامناسب اجتماعی خانواده	
	معاشرت نامناسب	معاشرت نامناسب	
	طلاق	طلاق	
	اعتیاد	اعتیاد	
	انحرافات	انحرافات اجتماعی	انحرافات اجتماعی
		انحرافات اخلاقی دانش‌آموزان	انحرافات اخلاقی دانش‌آموزان
		انحرافات اخلاقی دانش‌آموزان	انحرافات اخلاقی دانش‌آموزان
	مسائل اجتماعی (۶ کد)	مهاجرت	مهاجرت از روستا به شهر
		فقر اجتماعی	فقر اجتماعی
ارزش‌های سنتی نامناسب		ارزش‌های سنتی و رسوم کهنه	
بی‌سوادی والدین		بی‌سوادی یا کم‌سوادی والدین	
عدم تفریح		فقدان تفریح و استراحت	
عدم ارزش‌گذاری به علم		ارزش‌قائل نشدن به علم	
ارتقاء سطح فرهنگ (۳ کد)	ارتقاء فرهنگی	جبران کمبودهای فرهنگی	
		رفع محرومیت فرهنگی	
		توسعه فرهنگی	
ضعف فرهنگی (۳ کد)	آموزش خانواده	گسترش آموزش خانواده و ارتباط با والدین	
	شکاف فرهنگی	شکاف فرهنگی	
	فقر فرهنگی	فقر فرهنگی	

مسائل اجتماعی - فرهنگی

تجربین «اقت تحصیلی» براساس مستندات و دیدگاه اعطای هوراهاى دبیران شهرستان اهذه

مقولات	مفاهيم اصلى	مفاهيم اوليه	كدهاى باز				
مسائل اقتصادى	مشكلات اقتصادى (۴ كد)	فقر اقتصادى	فقر اقتصادى				
			مشكلات معيشتى دبيران				
			سختى معيشتى دانش آموزان				
		كار در کنار تحصيل	نيازهاى دانش آموزان به شغل				
			كار كردن دانش آموزان به علت فقر				
			نامناسب بودن شرايط حمايتى خانواده				
روابط خانه و مدرسه	ارتباط ناصحيح مدرسه و اولياى دانش آموزان (۳ كد)	ارتباط ضعيف اوليا با مدرسه	آگاهى كم والدين از وضعيت تحصيلى فرزندان				
			رسيدگى ضعيف والدين				
			نرخ پايين مشاركت والدين				
	برقرارى ارتباط با خانوادهها	دادن بازخورد به خانوادهها	جلب مشاركت خانوادهها	دادن بازخورد عملكرد دانش آموزان به خانواده			
				جلب مشاركت اوليا و جامعه محلى در امور آموزشى			
				تشكيل هيئت امنای مدرسه			
				ارتباط مستمر با اولياى دانش آموزان			
				روابط انساني مناسب با اوليا و دانش آموزان			
				حمايت اقتصادى از خانوادههاى نياز مند (۶ كد)	محروميت زدائى	حمايت از موقعيت خانواده	پرداخت كمك هزينه به خانوادههاى فقير
							محروميت زدائى
موقعيت اقتصادى خانواده							
كاهش مشكلات خانوادهها							
مسائل بهداشتى و تغذيه	بهداشت و تغذيه (۳ كد)	تغذيه	گرسنگى و كم غذايى				
			بد غذايى				
			سوء تغذيه				

انتقال انتخاب رشته به سال اول دوره‌های دوم متوسطه	تغییر زمان انتخاب رشته	بازنگری در مقررات انتخاب رشته تحصیلی (۳ کد)	بهبود فرایند هدایت تحصیلی
استفاده از آزمون‌های شغلی - تحصیلی مناسب برای انتخاب رشته	ابزار مناسب		
بازنگری در شرایط انتخاب رشته تحصیلی	اصلاح دستورالعمل انتخاب رشته		
نامناسب بودن زمان هدایت تحصیلی	نامناسب بودن زمان تعیین رشته	مشکلات مشاوره و هدایت تحصیلی (۳ کد)	ناکارآمدی روش‌های هدایت تحصیلی
نامناسب بودن شیوه‌های هدایت تحصیلی	ضعف دستورالعمل انتخاب رشته		
راهنمایی و مشاوره نامناسب	مشاوره نامناسب		
ناتوانایی علاقه‌مند ساختن دانش‌آموزان به تحصیل	ناتوانی در برقراری ارتباط عاطفی	ارتباط عاطفی نامناسب معلم و دانش‌آموزان (۳ کد)	مسائل عاطفی
ارتباط عاطفی ناصحیح معلم و دانش‌آموزان	ارتباط نامناسب		
ارتباط عاطفی ناکافی دبیران و دانش‌آموزان	ارتباط ناکافی		
رعایت اصول تربیتی در برخورد با دانش‌آموزان	رعایت اصول ارتباطی	برقراری ارتباط عاطفی معلم و دانش‌آموزان (۶ کد)	شناخت و برقراری ارتباط عاطفی با دانش‌آموز
رعایت اصول علمی در برخورد با دانش‌آموزان			
ارتباط موفق			
کشف استعدادهاى دانش‌آموزان	شناخت دانش‌آموزان		
شناخت دانش‌آموزان			
رعایت تفاوت‌های فردی			

تبیین «اقت تحصیلی» براساس مستندات و دیدگاه اعطای هورا‌های دبیران شهرستان اهذه

مقولات	مفاهیم اصلی	مفاهیم اولیه	کدهای باز	
رعایت اخلاق و وجدان کاری	رعایت اصول اخلاقی (۱۱ کد)	تعهد به کار	رعایت نظم	
			احساس مسئولیت	
			احساس تعهد	
			وقت شناسی	
			وجدان کار	
	الگو بودن			دلسوزی
				رعایت اصول اخلاقی
				الگو بودن معلم
				ابتکار و نوآوری
				تقویت روحیه ایثار
نامناسب بودن وضعیت نیروی انسانی	عدم کفایت و کارآمدی نیروی انسانی (۶ کد)	کمبود نیروی انسانی	کمبود نیروی انسانی متخصص	
			کمبود آگاهی تخصصی مدیران	
		پایین بودن صلاحیت عمومی و تخصصی		پایین بودن صلاحیت‌های شخصیتی و اجتماعی دبیر
				ضعف دانش تربیتی دبیر
				تسلط نداشتن دبیر بر محتوا
				ضعف دبیران در فرایند آموزشی
تأمین، تربیت و نگهداری نیروی انسانی	توانمندسازی نیروی انسانی (۱۸ کد)	توانمندی	توانایی ارائه درس	
			مطالعه مستمر	
			تعیین حدود انتظارات	
		ارزیابی عملکرد		بررسی عملکرد دبیران
				ارزیابی تدریس دبیران
				ارزیابی توانایی‌های تخصصی دبیران
	توانمندسازی			استقرار نظام ارزشیابی مستمر از عملکرد دبیران
				فراهم کردن شرایط ارتقاء علمی دبیران
				توانمندسازی ارتباطی دبیران
				تقویت گروه‌های آموزشی و انجمن‌های علمی و حرفه‌ای
				ارتقاء حرفه‌ای و تربیتی معلمان
				تشکیل کلاس‌های ضمن خدمت
				توانمندسازی دبیران در مدیریت کلاس
				گزینه‌ش، جذب و نگهداری دبیران متخصص

مرحله کدگذاری باز: احصا ۲۳۲ کد باز از فرایند مصاحبه‌ها و صورت‌جلسات

مرحله کدگذاری محوری: احصا ۳۶ مقوله از کدهای باز

شرایط علی مؤثر بر افت تحصیلی: نارسایی محتوای برنامه درسی (۲۹ کد)، ناکارآمدی شیوه‌های ارزشیابی آموزشی (۱۲ کد)، عدم کاربرد روش‌های فعال تدریس (۱۴ کد)، ضعف عوامل انگیزشی (۹ کد)، ناکارآمدی روش‌های هدایت تحصیلی (۳ کد)، نامناسب بودن وضعیت نیروی انسانی (۶ کد)، مسائل جسمانی و روانی (۱۳ کد)، فقدان مدیران مجرب (۴ کد)

مقوله محوری پژوهش: افت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه (۱ کد)

شرایط زمینه‌ای: ضعف قوانین و مقررات (۹ کد)، کمبود منابع و امکانات (۸ کد)

شرایط مداخله‌ای: عوامل و شرایط اقتصادی (۶ کد)، عوامل اجتماعی - فرهنگی (۲۳ کد)، مسائل عاطفی (۳ کد)، مسائل بهداشتی و تغذیه (۳ کد)، روابط خانه و مدرسه (۸ کد)

راهبردها: توانمندسازی مدیران (۵ کد)، تأمین، تربیت و نگهداری نیروی انسانی متخصص (۱۴ کد)، قانون‌مداری (۳ کد)، رعایت اخلاق و وجدان کاری (۱۱ کد)، شناخت و برقراری رابطه عاطفی با دانش‌آموزان (۳ کد)، بهبود فرایند هدایت تحصیلی (۳ کد)، اقدامات حمایتی اقتصادی (۲ کد)، ایجاد برانگیختگی در عوامل مدرسه (۷ کد) و استفاده از روش‌های تدریس فعال (۱ کد)

پیامدها: ایجاد مسئولیت همگانی در مقابل آموزش و پرورش (۵ کد)، تأمین رفاه اقتصادی - اجتماعی جامعه (۴ کد) توسعه فرهنگی جامعه (۲ کد) رشد و توسعه آموزش و پرورش (۹ کد) و بهسازی و نوسازی نیروی انسانی جامعه (۴ کد)

مرحله کدگذاری انتخابی: شش مؤلفه نظریه

شرایط علی (۸ مقوله)، مقوله محوری (۱ مقوله)، مقوله زمینه‌ای (۲ مقوله)،

مقوله مداخله‌ای (۵ مقوله)، راهبردها (۹ مقوله)، پیامدها (۵ مقوله)

■ بحث و نتیجه‌گیری ■

در این بخش به تبیین الگوی پارادایمی افت تحصیلی دوره متوسطه براساس نظریه داده بنیاد می‌پردازیم. در الگوی پارادایمی که توسط اشتراوس و کوربن (۱۹۹۸/۱۳۹۰)، ص. ۱۰۱) ارائه شده است، برای تبیین بهتر نظریه مطرح شده باید عناصر پنج‌گانه زیر (پدیده مورد مطالعه، زمینه تأثیرگذار، عامل‌های مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها) مورد توجه قرار گیرد.

شماره ۲. الگوی پارادایمی افت تحصیلی دوره متوسطه بر اساس نظریه داده بنیاد

شرایط علی

در تحلیل‌های انجام شده، هشت مقوله به شرح زیر به‌عنوان مقوله‌های علی شناخته شدند.

۱. نارسایی محتوای برنامه درسی

در کشور ما محتوای کتب درسی در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی و زیر نظر کارشناسان متخصص تدوین می‌شود. یکی از دبیران می‌گوید: ارتباط مؤلفان کتاب‌ها با عوامل درگیر با محتوای کتب، یعنی مجریان و شاگردان، ضعیف بوده و آنان نسبت به نیاز دانش‌آموز و تقاضای معلم بی‌اطلاع‌اند یا حداقل شناخت از نزدیک ندارند، لذا مطالب کتاب‌ها با درک و فهم دانش‌آموزان همخوانی ندارد.

۲. ناکارآمدی شیوه‌های ارزشیابی آموزشی

هدف عمده در مدرسه پی بردن به یادگیری دانش‌آموزان است. زیرا میزان و نوع یادگیری دانش‌آموزان، فعالیت‌های مدرسه را روشن می‌کند. دبیری در این باره اظهار می‌دارد: دانش‌آموزان برای دریافت نمره به حفظ کردن مطالب می‌پردازند و در نتیجه قدرت تفکر، استدلال و نوآوری آن‌ها ضعیف و موجب خستگی آن‌ها از درس و معلم می‌شود و این خود منجر به پیشرفت کم و افزایش افت تحصیلی و در نهایت ترک تحصیل دانش‌آموزان می‌گردد.

۳. کاربردی نبودن روش‌های فعال تدریس

تدریس کنشی است که برای تسهیل یادگیری دانش‌آموزان انجام می‌گیرد. در این کنش هر چه دانش‌آموزان از نظر مهارت‌های ذهنی و جسمی فعال‌تر باشند میزان یادگیری آنان بیشتر می‌شود. از نظر شورای دبیران کم‌توجهی به پژوهش و کارهای عملی، استفاده از روش‌های سنتی و حافظه‌مدار، تدریس برنامه‌ریزی نشده، تأکید بر ارائه درس به صورت نظری، ملموس نبودن درس، متناسب نبودن روش تدریس با محتوای درس، توجه نکردن به ملاک در هنگام تدریس، ندادن فرصت یادگیری به دانش‌آموزان، کاربردی نبودن روش‌های فعال تدریس و مطالعه برای کسب نمره از جمله عواملی هستند که باعث افت تحصیلی می‌شوند.

۴. ضعف عوامل انگیزشی

توجه و تمرکز حواس دانش‌آموزان از عوامل مهم در فراگیری مطالب درسی است. توجه کم سبب یادگیری ضعیف در دانش‌آموزان می‌گردد. دبیری در این زمینه بیان می‌کند: معلم باید در کلاس درس، نقش یک محرک را بازی کند، گفته‌ها، رفتارهای معلم از قبیل نگاه یکسان و مخاطب قرار دادن همگان، کیفیت نوشته‌های معلم در تابلو،

تأثیر مستقیم در توجه دانش‌آموزان دارد. دبیر با استفاده از تدابیر آموزشی می‌تواند توجه دانش‌آموزان را در سطح مطلوبی حفظ نماید. از نظر شورای دبیران بی‌انگیزگی دانش‌آموزان و بی‌علاقگی دبیران از مهم‌ترین عواملی هستند که باعث افت تحصیلی می‌شوند.

۵. ناکارآمدی روش‌های هدایت تحصیلی

هدایت تحصیلی یکی از فرایندهایی است که در موفقیت آینده تحصیلی دانش‌آموزان نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. از نظر شورای دبیران واحدهای آموزشی دوره متوسطه انتقال انتخاب رشته تحصیلی از سال سوم دوره اول متوسطه به پایان سال اول دوره دوم و نبود آزمون‌های مؤثر در انتخاب رشته تحصیلی از جمله عواملی هستند که بر افت تحصیلی تأثیرگذار هستند.

۶. نامناسب بودن وضعیت نیروی انسانی

کمبود نیروی انسانی متخصص از جمله عواملی است که تلاش‌های سازمان را در جهت اهداف خود با مشکل جدی مواجه می‌سازد. یکی از معاونین اظهار می‌دارد که نیروی انسانی متخصص و کارآمد از مهم‌ترین عوامل پیشرفت محسوب می‌شود. پایین بودن آگاهی‌های علمی و تخصصی، ناکافی بودن صلاحیت‌های عمومی و اثرگذاری ضعیف دبیران در فرایند آموزش از علل مؤثر در افت تحصیلی است.

۷. مسائل جسمانی و روانی

افسردگی، خودپنداره منفی، اختلالات شخصیتی، کمبود استعداد و هوش، فقدان اعتمادبه‌نفس، احساس کمبود محبت، اضطراب، استرس و در نظر نگرفتن تفاوت‌های فردی از جمله عوامل روانی هستند که باعث افت تحصیلی می‌شوند. بحران‌های بلوغ، اختلال در رشد جسمانی و بیماری‌های آن نیز بر افت تحصیلی تأثیرگذارند.

۸. فقدان مدیران مجرب

مدیران آموزشی در حقیقت رهبری نظام آموزشی جامعه را بر عهده دارند. نبود دقت در انتخاب و انتصاب آن‌ها بر افت کیفیت آموزشی و در نتیجه افت تحصیلی بسیار مؤثر است. دبیران شرکت‌کننده در مصاحبه اظهار داشته‌اند: ارتباط ضعیف مدیر با ذی‌نفعان، جو سازمانی نامناسب مدارس، منفی‌نگری مدیران، بدرفتاری مدیران مدارس و توجه ناکافی به شایستگی آنان، از جمله عواملی است که افت تحصیلی را تشدید می‌کند.

مقوله محوری

در مدل پارادایمی شناخت مقوله کانونی (محوری) که سایر مفاهیم با آن مرتبط

هستند و در مرکز مدل قرار دارد، از اهمیت بالایی برخوردار است (طاهری، عارفی، پرداختچی و قهرمانی، ۱۳۹۲). در این پژوهش، «افت تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه» به‌عنوان مقوله محوری در نظر گرفته شده است.

شرایط زمینه‌ای

در پژوهش حاضر مقوله‌های زمینه‌ای عبارت است از:

۱. ضعف قوانین و مقررات

ناهماهنگی بین عوامل اجرایی و دبیران، تداخل وظایف، نامناسب بودن مقررات آموزشی، ضعف قوانین انضباطی، عدم ضمانت اجرایی قوانین و ابلاغ نکردن بموقع آن‌ها از جمله عواملی هستند که باعث افت تحصیلی می‌شوند.

۲. کمبود منابع و امکانات

نامناسب و ناکافی بودن فضاهای آموزشی، کمبود امکانات و تجهیزات، نابرابری در توزیع آن‌ها و محدودیت در دسترسی به محیط‌های آموزشی از جمله عواملی هستند که به‌نظر مدیران مصاحبه‌شونده باعث افت تحصیلی می‌شوند.

شرایط مداخله‌ای

در پژوهش حاضر مقوله‌های شرایط مداخله‌ای به شرح زیر است:

۱. عوامل و شرایط اقتصادی

یکی از مسائلی که هم بر آموزش و پرورش تأثیر می‌گذارد و هم از آموزش و پرورش تأثیر می‌پذیرد وضعیت اقتصادی است و ناکارآمدی یکی از این دو مقوله، تأثیر منفی بر مقوله دیگر دارد. تحلیل‌ها نشان می‌دهد که مشکلات معیشتی خانواده‌ها، دبیران و کارکردن دانش‌آموزان در حین تحصیل از جمله عواملی است که بر افت تحصیلی مؤثر هستند.

۲. عوامل اجتماعی و فرهنگی

از دیدگاه شورای دبیران و مصاحبه‌شوندگان، مسائل اجتماعی و فرهنگی، شامل پر جمعیت بودن خانواده، فقدان یکی از والدین یا هر دوی آن‌ها، تضاد والدین و درگیری‌های خانوادگی، روابط نامناسب والدین با یکدیگر، درهم ریختگی خانواده، دوستان ناباب یا معاشرت‌های نادرست، انحرافات اجتماعی، مهاجرت از روستا به شهر و ناآشنایی با مسائل و معضلات شهری، طلاق، اعتیاد، آداب و رسوم سنتی ناکارآمد، بی‌سوادی و کم‌سوادی والدین، فراهم نبودن امکانات رفاهی و تفریحی در افت تحصیلی مؤثرند.

۳. مسائل عاطفی

به نظر مدیران مصاحبه‌شونده، نبود ارتباط عاطفی صحیح بین دانش‌آموز و معلم، ناتوانی در جذب و علاقه‌مندسازی دانش‌آموزان به تحصیل و ناکافی بودن دانش ارتباطی و عاطفی دبیر از عوامل مؤثر بر افت تحصیلی هستند.

۴. مسائل بهداشتی و تغذیه

مراقبت از جسم و روح دانش‌آموزان از وظایف والدین آنان و مربیان است. تغذیه دانش‌آموزان در تمام طول سال بخصوص هنگام امتحانات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. یکی از معاونین می‌گوید: دانش‌آموزان باید غذای مناسبی میل کنند تا از انرژی مورد نیاز برای یادگیری در کلاس برخوردار باشند. دانش‌آموزانی که غذای کافی نمی‌خورند همواره در کلاس درس خسته، افسرده و زودرنجند و کمتر یاد می‌گیرند.

۵. روابط خانه و مدرسه

تحلیل‌ها نشان داد که عدم آگاهی والدین از وضعیت تحصیلی و تربیتی فرزندانشان، ناتوانی در بررسی تکالیف مدرسه‌ای آنان، عدم بازخورد به موقع عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، عدم جلب مشارکت اولیای آنان و جامعه محلی از جمله عوامل مؤثر بر افت تحصیلی دانش‌آموزان است. در حالی که یکی از کارآمدترین راه‌های مقابله با افت تحصیلی، رابطه نزدیک اولیای مدرسه با خانواده دانش‌آموز است. تبادل اطلاعات خانواده، دبیر و مسئولین مدرسه می‌تواند موجب شناخت هر چه بیشتر مشکلات و موانع موجود در تحصیل فراگیران شود.

راهبردها

در پژوهش حاضر نه راهبرد به شرح زیر ارائه شده است:

۱. توانمندسازی مدیران

برنامه‌ریزی و اتخاذ تدابیر لازم برای کاهش افت تحصیلی از وظایف مدیر مدرسه است. مدیر در صورتی می‌تواند در این امر موفق باشد که از مهارت‌های فنی، ادراکی و انسانی لازم برخوردار باشد. بنابراین باید در انتخاب مدیران، اصل شایسته‌سالاری را در نظر گرفت و پس از انتصاب نیز شرایط لازم را برای آموزش و یادگیری مستمر آنان فراهم کرد.

۲. تأمین، تربیت و نگهداری نیروی انسانی متخصص

سرمایه، منابع و نیروی انسانی سه منبع مهم سازمانی برای فعالیت و تولید هستند.

اگر چه وجود هر سه عامل مهم و اساسی است اما سهم هر سه یکسان نیست. برخی معتقدند که نیروی انسانی مهم‌ترین عامل سازمانی است، زیرا اگر تمام شرایط فراهم باشد اما نیروی انسانی کارآمد در اختیار نباشد باعث به هدر رفتن منابع دیگر می‌شود. به نظر شرکت‌کنندگان در پژوهش: توانمندسازی معلم، گزینش دقیق، بررسی مستمر عملکرد دبیران، استقرار نظام ارزیابی کارآمد، فراهم کردن شرایط ارتقای حرفه‌ای معلمان، تقویت گروه‌های آموزشی و انجمن‌های علمی و آشنا نمودن دبیران با الگوهای تربیتی بومی و مناسب از جمله عواملی هستند که در تأمین، تربیت و نگهداری نیروی انسانی متخصص مؤثرند.

۳. قانون مداری

از نظر افراد مصاحبه‌شونده یکی از مواردی که باعث افت تحصیلی می‌شود، ضعف قوانین و مقررات و عدم اجرای آنهاست. بنابراین باید قوانین و مقررات اصلاح شوند و عوامل آموزشی و اجرایی با صبر و بردباری رعایت قوانین را سرلوحه کار خود قرار دهند.

۴. رعایت اخلاق و وجدان کاری

احساس مسئولیت و تعهد در کار، رعایت اصول اخلاقی در برخورد با ذی‌نفعان، وقت‌شناسی، تقویت روحیه ایثار و فداکاری، تلاش و ارائه الگوی مناسب به دانش‌آموزان از جمله راهکارهایی هستند که می‌تواند بر کاهش افت تحصیلی مؤثر واقع شود.

۵. شناخت و برقراری رابطه عاطفی با دانش‌آموزان

ارتباط عاطفی مؤثر باعث ایجاد علاقه و رغبت در دانش‌آموزان نسبت به تحصیل می‌شود. معلم در برقراری ارتباط عاطفی باید اصول تربیتی و علمی را رعایت کند، استعدادها و دانش‌آموزان را بشناسد و تفاوت‌های فردی آنها را در نظر بگیرد.

۶. بهبود فرایند هدایت تحصیلی

از نظر شورای دبیران دستورالعمل هدایت تحصیلی دارای اشکالات اساسی است و باید اصلاح گردد تا دانش‌آموزان مجبور نشوند به خاطر کمبود ظرفیت در پذیرش و نادیده گرفتن استعدادها، علایق و توانایی‌هایشان به رشته تحصیلی خاصی هدایت شوند.

۷. اقدامات حمایتی - اقتصادی

یکی از مقوله‌های مداخله‌ای مؤثر بر افت تحصیلی، شرایط و عوامل اقتصادی است. بنابراین ضرورت دارد نهادهای حمایتی به حمایت از خانواده‌های نیازمند برخیزند تا تأثیر این مقوله بر افت تحصیلی فرزندانشان کاهش یابد. این مسئله از نظر مصاحبه‌شوندگان

می‌تواند به صورت پرداخت هزینه به خانواده‌های فقیر، محرومیت‌زدایی، حمایت از موقعیت اقتصادی خانواده، و مسائلی از این قبیل به روز کند.

۸. ایجاد برانگیختگی در عوامل مدرسه

عوامل مدرسه شامل دانش‌آموزان، دبیران، مدیر، معاونان و دیگر عوامل اجرایی است. یکی از معاونین در این زمینه می‌گوید که، انگیزه لازم را می‌توان از طریق تشویق، مشارکت دادن در کارهای گروهی، انتقادپذیری و ایجاد فضای انتقادی، تأمین نیازهای مختلف و مسائلی از این قبیل، در عوامل مدرسه ایجاد کرد.

۹. استفاده از روش‌های تدریس فعال

توانایی دانش‌آموزان کشور ما در سطوح بالای یادگیری و به‌ویژه مهارت‌های عملکردی و فرایندی در مقایسه با دانش‌آموزان کشورهای دیگر بسیار کمتر است. این ضعف، بیشتر، از روش‌های نامناسب آموزشی ناشی می‌شود که عملاً دانش‌آموزان را به سوی یادگیری‌های حافظه‌پرور سوق می‌دهد. دبیران شرکت‌کننده در پژوهش بر این باورند که اگر روش‌های فعال تدریس به‌طور صحیح اجرا شود، منجر به پیشرفت تحصیلی، معنادار شدن یادگیری و نفوذ مطالب کسب‌شده در عمیق‌ترین سطوح یادگیری می‌شود و در نهایت باعث رشد توانایی‌های بالقوه دانش‌آموزان می‌گردد. موفق بودن این روش‌ها مستلزم توسعه فرهنگ استفاده از روش‌های فعال تدریس در بین دبیران و داشتن روحیه ابتکار و خلاقیت آنان است.

پیامدها

مقوله‌های پی‌آمدهی، نتیجه و حاصل راهبردها در مقابله با پدیده یا اداره و کنترل آن است (اشتراوس و کوربن، ۱۹۹۸/۱۳۹۰، ص. ۱۰۷). در این پژوهش، پنج مقوله ایجاد مسئولیت همگانی در مقابل آموزش و پرورش، تأمین رفاه اقتصادی جامعه، توسعه فرهنگی جامعه، رشد و توسعه آموزش و پرورش و بهسازی و نوسازی نیروی انسانی آن به‌عنوان مقوله‌های پی‌آمدهی تشخیص داده شدند.

نتایج پژوهش نشان‌دهنده ۳۰ مقوله کلی است که به‌صورت مدل پارادایمی در قالب شش طبقه فراگیر، پدیده‌افت تحصیلی را به‌طور عمیق و غنی توصیف و تبیین می‌نماید، که می‌تواند مورد استفاده سیاست‌گذاران و کارگزاران نظام آموزشی قرار گیرد. این پژوهش همچنین مدلی را فراهم نموده است که از آن می‌توان به‌عنوان چارچوبی مفهومی برای مطالعه پدیده‌افت تحصیلی و سیاست‌گذاری برای کاهش آن استفاده کرد.

منابع

- ابراهیم کافوری، کیمیا؛ ملکی، حسن و خسروی بابادی، علی اکبر. (۱۳۹۴). بررسی نقش عناصر برنامه درسی کلان در افت تحصیلی درس ریاضی سال اول دوره متوسطه از دیدگاه شرکای برنامه درسی. *فصلنامه پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*، ۱۲(۱۷)، ۵۰-۶۲.
- آزادیکتا، مهران. (۱۳۹۱). بررسی نقش راهبردهای مقابله‌ای و سبک اسنادی به‌عنوان پیش‌بین‌های افت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر. *فصلنامه دست‌آوردهای روان‌شناختی*، ۴(۱)، ۱۰۱-۱۰۰.
- امین فر، مرتضی. (۱۳۶۵). افت تحصیلی یا اتلاف در آموزش و پرورش. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۷(۷) و ۸(۷)، ۷-۱۲.
- اشتراس، آنسلم و کورین، جولیت. (۱۳۹۰). *اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌مبنایی، رویه‌ها و شیوه‌ها*، (ترجمه بیوک محمدی). تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. (اثر اصلی در سال ۱۹۹۸ چاپ شده است).
- بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۹۰). *روش‌های مقابله با افت تحصیلی*. تهران: انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- دانایی‌فرد، حسن؛ امامی، سیدمجتبی. (۱۳۸۶). *استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد*. انتشارات اندیشه مدیریت، ۲(۲)، ۹۷-۶۹.
- دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی و آذر، عادل. (۱۳۸۳). *روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع*. تهران: انتشارات صفار.
- سلسبیلی، نادر و قاسمی، نرجس. (۱۳۸۳). *بررسی عوامل مؤثر ناشی از برنامه درسی، آموزشی و عوامل بیرونی آموزش و پرورش در شکست تحصیلی دانش‌آموزان (گزارش پژوهشی)*. پژوهشکده تعلیم و تربیت، وزارت آموزش و پرورش، تهران.
- سلسبیلی، نادر و قاسمی، نرجس. (۱۳۸۴). عوامل مؤثر بر شکست تحصیلی: نگاهی دوباره به عوامل درونی و بیرونی. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۸۳(۳)، ۳۷-۳۶.
- طاهری، مرتضی؛ محبوبه، عارفی؛ پرداختی، محمدحسن و قهرمانی، محمد. (۱۳۹۲). کاوش فرایند توسعه حرفه‌ای معلمان در مراکز تربیت معلم: نظریه داده‌بنیاد. *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، ۱۲(۱)، ۱۷۲-۱۷۱.
- فتی، لادن؛ آذری، شیدا؛ برادران، حمید و اطلسی، رشاء. (۱۳۹۲). مرور سیستماتیک بررسی علل افت تحصیلی دانشجویان پزشکی. *گام‌های توسعه در آموزش پزشکی*، ۲(۲)، ۳۳-۳۲.
- فرهی بوزنجانی، برزو؛ محمدی، ابوالفضل و حصیرچی، امیر. (۱۳۹۰). الگوی توسعه و تعالی مدیران و فرماندهان سپاه از منظر مقام رهبری (حضرت آیت‌الله خامنه‌ای). *فصلنامه پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی*، ۲(۳ و ۴)، ۲۸-۱.
- قاسمی، سیده‌فاطمه؛ حسن‌وند، شیرین و ولی‌زاده، فاطمه. (۱۳۹۳). بررسی فراوانی افت تحصیلی و عوامل مؤثر بر آن از دیدگاه دانشجویان دانشکده پرستاری و مامایی خرم‌آباد. *مجله آموزش پرستاری*، ۳(۱)، ۷۳-۷۲.
- ماهر، فرهاد. (۱۳۸۲). کم پیشرفتی تحصیلی، مفهومی فراموش شده. *فصلنامه مطالعات جوانان*، ۳(۳ و ۴)، ۲۷-۲۵.
- مهران، گلنار. (۱۳۷۵). بررسی علل ترک تحصیل دختران در مقطع آموزش ابتدایی در منطقه خاور میانه و شمال افریقا به ویژه در ایران. *فصلنامه تعلیم و تربیت*، ۴۶(۲۶)، ۲۱-۲۶.
- Alvarez, P.Y., Cabrera, L & Tomas, J. (2012). The problem of university drop out. *Revista Electronica de Investigation Evaluation Educativa*, 12(2), 171-203
- Baslanti, U. & McCoach, D. (2006). Factors related to the under achievement of university students. *Turkey Roeper Rev*, 28(4), 210-15.
- Creswell, J. W. (2007). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- Hendrick, I. G., MacMillan, D. L., Balow, R. G. & Hough, D. L. (1989). *Early School Leaving in America: A review of the Literature*. California: University of California Educational research Cooperative.
- Gama, E. M. P., Lucas, L., Salviato, M. L., Jesus, D. M., Carvalho, J., & Doxsey, J. (1986, April 13-17). *Teachers perceptions and opinions about education problems in Their school Systems*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (AERA) CO Csi in San Diego, California. Retrieved from ERIC database (ED422395).
- Given, L. M. (2008). *The sage encyclopedia of Qualitative Research Method*. New South Wales, Australia: sage publications.
- Nichollas, J.G. (2009). Causal attribution and other achievement related cognition: Effects of outcome attainment value, and sex. *Journal of personality and social psychology*, 31(3), 379-389.
- OLeary, Z. (2004). *The essential Guide To doing research*. New south wales, Australia: sage publications.

- O'Neill, L. D., Wallstedt, B., Eika, B. & Hartvigsen, J. (2011). Factors associated with dropout in medical education: a literature review. *Medical Education*, 45, 440-454.
- Rhodes, D. & Mc Millan, S.H. (1987). *Refocusing schools for Dropout prevention: with Implications For Teacher Education*. Paper presented at the Annual Meeting of the American Association of Colleges for Teacher Education. Retrieved from ERIC database (ED277698).
- Suhyun, S. W. H. & Jingio, S. U. B. (2006). Educational engagement and degree attainment among high school dropouts. *Educational research Quarterly*, 29(3), 11-20.
- Willis, H. D. (1986). *Student at Risk: a Review of conditions, circumstances, indicators, and educational implications*. Elmhurst, IL: North central Regional educational Laboratory.
- Wittenber, S. K. (1998). *Youth- at- Risk: who Are they. Why are they Leaving, and what can we do*. Michigan.U.S: ERIC, publications.

پی‌نوشت‌ها

1. Drop-Out	13. Gama
2. Wittenberg	14. Baslanti
3. Willis	15. McCoach
4. O'Neill	16. Game & al
5. Wallstedt	17. Rhodes
6. Eika	18. Mc Millan
7. Hartvigsen	19. Hendrick, MacMillan, Balow, & Hough
8. Nichollas	20. Strauss & corbin
9. Suhyun	21. Creswell
10. jingio	22. Leary
11. Alvarez	23. Given
12. Cabrera	